

УДК 811.111'373.49'373.612.2
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-87-2>

СПОСОБИ ДОСЯГНЕННЯ ЕВФЕМІСТИЧНОГО ЕФЕКТУ НА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОМУ РІВНІ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Веремчук Е. О.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0003-2926-2090
eldar.veremchuk@gmail.com*

Меліна Д. В.

*магістрант факультету іноземної філології
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0003-3363-3923
dashamelina017@gmail.com*

Ключові слова: генералізація, метафоризація, маніпулятивний потенціал, метонімізація, прагматичний ефект.

Метою дослідження є висвітлення лексико-семантичних способів досягнення евфемістичного ефекту в англійській мові. Матеріалом дослідження стала вибірка публіцистичних контекстів загальною кількістю 110 одиниць. Джерелом фактичного матеріалу виступає публіцистичне видання “The Washington Post”, а також Британський національний корпус. Аналіз фактичного матеріалу здійснювався із залученням таких лінгвістичних методів: методу контекстуального аналізу, методів семантичного та лінгвопрагматичного аналізу. Потреба маніпулювання свідомістю адресата пояснюється необхідністю приховати або «покращити» реальний стан речей. Це стосується, зокрема, соціально-політичної, військової й економічної сфер. Найбільш продуктивним рівнем евфемізації є лексико-семантичний рівень мовної системи. Саме на цьому рівні сугестивний і маніпулятивний характер евфемістичних субститутів виявляється найбільш сильно. Основними механізмами створення евфемізмів на цьому рівні виступають генералізація, метафоризація та метонімізація значення. Сутність генералізації полягає в заміщенні небажаного слова лексемою з більш широким значенням, наприклад “conflict” замість “war”. Метафоризація передбачає проведення семантичного зсуву, який заснований на певній очевидній схожості між предметом або поняттям у сфері табу та відповідним денотатом за межами цієї сфери, наприклад “ethnic cleansing” замість “genocide”. Метонімічне утворення евфемізмів базується на регулярному або оказіональному перенесенні імені з одного класу об’єктів або одиничного об’єкта на інший клас або окремий предмет, асоційований із цільовим поняттям за принципом їхньої суміжності, або залученості до спільної ситуації. Наприклад вулиця The Wall Street, на якій розташована фондова біржа, асоціюється з бізнесом загалом, у деяких негативних контекстах може вживатися замість лексичної одиниці “economy”. Причини появи евфемізмів криються у глибинах підсвідомості й історико-культурної пам’яті народу, зокрема потягу до уникнення номінації табуйованих явищ дійсності. Реакцією мовної системи на цю потребу стало створення одиниць, які маскують або не називають прямо небажані денотати. Первинною функцією евфемізмів є здійснення певного «запланованого»

впливу на реципієнта, тобто досягнення «контрольованого» сприйняття адресатом якоїсь інформації, що розкриває сугестивний потенціал таких мовних одиниць. Основними принципами формування евфемізмів є нейтралізація негативно оціночних компонентів вихідного концепту, зниження ступеня негативно оцінки, зміна оцінного знаку висловлювання з негативного на позитивний.

WAYS OF ACHIEVING THE EUPHEMISTIC EFFECT AT THE LEXICO-SEMANTIC LEVEL IN THE ENGLISH LANGUAGE

Veremchuk E. O.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of English Philology and Linguodidactics
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0003-2926-2090
eldar.veremchuk@gmail.com*

Melina D. V.

*Master Student at the Faculty of Foreign Languages
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0003-3363-3923
dashamelina017@gmail.com*

Key words: *generalization, metaphorization, manipulative potential, metonymization, pragmatic effect.*

The purpose of the study is to highlight the lexical-semantic ways of achieving the euphemistic effect in the English language. The research material was a sample of journalistic contexts with a total number of 110 units. The source of factual material is the paper The Washington Post, as well as the British National Corpus. The analysis of the factual material was carried out with the involvement of the following linguistic methods: the method of contextual analysis, methods of semantic and linguopragmatic analysis. The necessity to manipulate the addressee's consciousness is explained by the need to hide or "improve" the real state of affairs. This applies in particular to the socio-political, military and economic spheres. The most productive level of euphemization is the lexical-semantic level of the language system. At this level, the suggestive and manipulative nature of euphemistic substitutes manifests itself most strongly. The main mechanisms of formation of euphemisms at this level are generalization, metaphorization and metonymization of meaning. The essence of generalization consists in replacing an unwanted word with a lexeme with a wider meaning, for example, "conflict" instead of "war". Metaphorization involves making a semantic shift, which is based on a certain obvious similarity between an object or concept in the taboo sphere and a corresponding denotation outside this sphere, for example, "ethnic cleansing" instead of "genocide". The metonymic formation of euphemisms is based on the regular or occasional transfer of a name from one class of objects or a single object to another class or a separate object associated with the target concept based on the principle of their contiguity or involvement in a common situation. For example, Wall Street, on which the stock exchange is located, is associated with business as a whole, and in some negative contexts can be used instead of the lexical unit "economy". The reasons for the appearance of euphemisms lie in the depths of the people's subconscious and historical and cultural memory, in particular, the desire to avoid the nomination of taboo

phenomena of reality. The reaction of the language system to this need was the formation of units that mask or do not directly name unwanted denotations. The primary function of euphemisms is to have a certain “planned” effect on the recipient, that is, to achieve a “controlled” perception by the addressee of certain information that reveals the suggestive potential of such language units. The main principles of the formation of euphemisms are the neutralization of the negatively evaluated components of the original concept, the reduction of the degree of negative evaluation, and the change of the evaluation sign of the statement from negative to positive.

Постановка проблеми. Дослідження прагматичних аспектів мовлення, одним із яких є прагнення маніпулювати сприйняттям реципієнта, є важливим завданням сучасного мовознавства. Продуктивним способом завуальованої передачі інформації є використання евфемістичних конструкцій, які дозволяють приховати небажаний зміст висловлювання.

У сучасному мовознавстві проблема евфемії досить часто потрапляла у фокус досліджень, зокрема, функціональні особливості евфемізмів висвітлені у [2; 3], структурно-прагматичні в [7; 10], евфемізми в політичному дискурсі досліджуються в [4]. Досить вичерпний перелік евфемістичних висловів подано в [9]. Евфемія також вивчалася в рамках дискурсивної лінгвістики [6] та психології [5]. Незважаючи на численну кількість робіт, проблеми евфемії не є цілком висвітленими в сучасному мовознавстві.

Тому **актуальність** дослідження полягає в невинному зростанні кількості евфемістичних одиниць в англійській мові, як *lingua franca*, що спричинене прагматичною настановою сучасних засобів масової інформації впливати на рецепцію слухачів усіма способами, застосуванням евфемістичної лексики також.

Мета і завдання статті. Метою дослідження є висвітлення лексико-семантичних способів досягнення евфемістичного ефекту в англійській мові. Відповідно до мети завдання роботи такі: 1) установлення лексико-семантичних способів евфемії; 2) висвітлення ролі генералізації та метафоричного та метонімічного перенесень у процесі творення евфемізмів; 3) характеристика маніпулятивного потенціалу евфемістичних засобів.

Об'єкт, предмет і матеріал дослідження. Об'єктом дослідження є евфемістичні одиниці сучасної англійської мови, а предметом виступають їхні семантичні та прагматичні особливості. Матеріалом дослідження стала вибірка публіцистичних контекстів загальною кількістю 110 одиниць. Джерелом фактичного матеріалу виступають публіцистичне видання “The Washington Post” [11], а також Британський національний корпус [8].

Виклад основного матеріалу. Основними функціями номінативних одиниць мови є інфор-

мативна та комунікативна. На рівні мовлення поєднання цих двох функцій проявляється в можливості передачі певної інформації під час комунікативного акту, який практично завжди має прагматичний потенціал. Дуже часто метою комунікації є здійснення «запланованого» впливу на реципієнта, тобто досягнення «контрольованого» сприйняття адресатом якоїсь інформації, що розкриває сугестивний потенціал мовних одиниць. Потреба маніпулювання свідомістю адресата пояснюється необхідністю приховати або «покращити» реальний стан речей. Це стосується, зокрема, соціально-політичної, військової й економічної сфер.

Так, наприклад, під час війни у В'єтнамі в США була проведена величезна робота зі створення спеціальної мови для повідомлень преси. Штучно розроблена «підмова» дістала назву *Vietlish* (від складання слів *Vietnam* і *English*). У лексичній системі світових мов є засоби, які направлені на маніпулювання людською свідомістю та поведінкою, до яких належать евфемістичні слова та вирази. Серед способів евфемізації можна виділити генералізацію, прономіналізацію, метафоризацію, метонімізацію, поляризацію, запозичення, використання складних термінологічних конструкцій. Фокусом поданої праці є генералізація та метафоричні та метонімічні перенесення, які ми розглянемо окремо.

Генералізація значення є найбільш типовим семантичним способом евфемізації. Маніпулятивні можливості генералізації є досить значними, оскільки цей спосіб дозволяє завуальовати небажане значення прямої номінації шляхом його актуалізації більш загальними словами. У мові англійських ЗМІ склалася ціла система генералізованих евфемістичних позначень. Так, стосовно військових дій часто вживаються номінації з досить загальним змістом: *conflict*, *action*, *operation*, *campaign*, наприклад: “I gave the orders to our military commanders to prepare the army for a broad and ongoing military operation to strike the terrorist leaders and all those involved”, said Mr Olmert [8].

Розпливчає та більш нейтральне слово *conflict* практично витіснило з американських ЗМІ

слово *war*, що має негативне значення. Так, президент США вживає даний евфемізм, щоб пом'якшити той факт, що США залучені у велику кількість військових конфліктів і відчують агресію з боку багатьох країн: *"We've been on the different side of so many conflicts in the Americas"* [11].

Популярним евфемізмом для небажаних військових дій став іменник *aggression*. Даний іменник має негативну конотацію, проте вона все ж м'якше, ніж у словах *war* або *military attack*, тому у виступах уживається з метою пом'якшення та завуальованості реального стану справ: *"Russian aggression has flagrantly violated the sovereignty and territory of an independent European nation, Ukraine, and that unnerves our allies in Eastern Europe, threatening our vision of a Europe that is whole, free and at peace"* [11].

Досить поширеним є вживання евфемізмів в економічній сфері. У виступах політиків часто вживаються багато виразів-субститутивів для поняття *crisis*, наприклад: *"times of economic strain; pretty tough times; a serious problem; times of such a great challenge; economic storms; a decade of struggle and growing economic insecurity; in this winter of our hardships; extraordinary times; difficult and uncertain times, financial turmoil; serious loss; a heavy burden on hardworking people around the world; a global meltdown"*.

Найбільш часті слова, які характеризують економічні проблеми, такі: *challenges, issues, problems*. Зазначені номінативні одиниці мають широке значення, тому вони не просто пом'якшують вихідну негативну конотацію, але й розвивають її кінцеве сприйняття. Так, прем'єр Великої Британії у своєму виступі на тему економічного стану країни вживає іменник *issue*, додаючи до нього прикметник *urgent*, що показує важливість проблеми, проте не називає її своїм ім'ям:

"I have been in office for a month and I have spent much of that time discussing with the Chancellor and with government officials the most urgent issue facing Britain today" [11].

Отже, генералізація як спосіб утворення евфемізмів володіє, на наш погляд, величезним маніпулятивним потенціалом, оскільки заміна небажаної номінації родовим найменуванням, тобто словом із широкою семантикою, дозволяє зняти компоненти прагматичного фокуса, які вмотивовують негативну оцінку. Окрім цього, аудиторія може взагалі не звертати уваги на «розмиті» евфемізми, так звані «слова-амеби», які не фіксують на собі уваги, будучи абсолютно нейтральними та застосованими до широкого класу об'єктів або явищ.

Окремим різновидом евфемії на лексико-семантичному рівні є метафоризація значень.

Метафоричне перенесення є продуктивним способом утворення евфемістичної лексики. Оскільки основне завдання евфемізму полягає в тому, щоб уникнути прямої номінації, а термін «метафора» у широкому сенсі «застосовується до будь-яких видів уживання слів у непрямому значенні» [1, с. 296], то евфемізація та метафора є безпосередньо пов'язаними мовними феноменами. Метафора як евфемізм має досить великий маніпулятивний вплив. Такий потенціал метафори криється, по-перше, у її семантичній двоплановості, у здатності маскувати предмет думки. По-друге, евфемізми, засновані на метафоричному перенесенні, тією чи іншою мірою романтизують, поетизують і пом'якшують значення оригінальних слів. Окрім того, метафора є одним із найбільш образних стилістичних засобів, що дозволяє створити ємний образ, заснований на яскравих, часто несподіваних, сміливих асоціаціях.

"Ethnic cleansing targeting Rohingya Muslims in Myanmar has not stopped despite growing condemnation from the international community, the Trump administration said Tuesday" [8].

У наведеному прикладі значення одиниці *cleansing* уживається в переносному, метафоричному сенсі, який дозволяє пом'якшити фактичне, реальне значення етнічного пригнічення.

Наступним способом утворення евфемізмів на лексико-семантичному рівні є метонімізація. Під метонімією розуміється троп або зворот мови, що базується на регулярному або оказіональному перенесення імені з одного класу об'єктів або одиничного об'єкта на інший клас або окремий предмет, асоційований із даним за суміжністю, залученістю до однієї ситуації [1, с. 300]. Метонімізація значень як спосіб утворення евфемізмів заснована на асоціативних зв'язках між денотатом у сфері табу та нешкідливим денотатом:

"Now instead of the word "fascists" they use the euphemisms "new right" and "right in evening dress". Europe avoids saying "fascists" (British National Corpus). У наведеному контексті комунікатор сам роз'яснює пряму номінацію, однак ідентифікувати такі евфемізми (тобто зрозуміти, що йдеться про фашистів) в іншому контексті може бути досить важко для реципієнта.

Іншим прикладом є вживання назви вулиці замість органу політичного керування, який на ній розташований. *"It's a course that further divides Wall Street from Main Street"* [11]. Сутність евфемії полягає в тому, щоб перекласти відповідальність окремих органів на місце, де вони розташовуються.

Розглянуті приклади виявляють значний маніпулятивний потенціал метонімічних евфемізмів, який пояснюється складністю відновлення асо-

ціативних зв'язків між табуйованим денотатом і евфемізмом. Іноді без володіння необхідними екстралінгвістичними знаннями реципієнт не може зрозуміти пряму номінацію, замасковану евфемізмом.

Висновки та перспективи дослідження.

Проведене дослідження дозволяє наголосити, що найбільш продуктивним рівнем евфемізації є лексико-семантичний рівень мовної системи. Саме на цьому рівні сугестивний і маніпулятивний характер евфемістичних субститутів виявляється найбільшим. Основними механізмами створення евфемізмів на цьому рівні виступають генералізація, метафоризація та метонімізація значення. Сутність генералізації полягає в заміщенні небажаного слова лексемою з більш широким значенням. Метафоризація передбачає проведення семантичного зсуву, який заснований на очевидній схожості між предметом або поняттям у сфері табу та відповідним денотатом за межами цієї сфери. Метонімічне утворення евфемізмів базується на регулярному або оказіональному перенесенні імені з одного класу об'єктів або одиночного об'єкта на інший клас або окремий предмет, асоційований із цільовим поняттям за принципом їх суміжності або залученості до спільної ситуації. Загалом, основними принципами формування евфемізмів є нейтралізація негативно оціночних компонентів вихідного концепту, зниження ступеня негативно оцінки, зміна оцінного знаку висловлювання з негативного на позитивний. **Перспективою** подальших досліджень може стати висвітлення процесів евфемізації на інших рівнях мовної системи, зокрема на фонетичному чи морфологічному.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Метафора. Лингвистический энциклопедический словарь. Москва : Советская энциклопедия, 1990. 296 с.
2. Лобецька І.М. Особливості вживання евфемізмів в англійській та українській мовах. *Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасного ВНЗ* : збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 21 березня 2017 р. Київ, 2017. С. 163–167.
3. Маніутіна О.І. Лексико-семантичні та функціональні особливості евфемізмів у сучасній англійській мові (на матеріалі бульварної жіночої прози XX–XXI ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Чернівці, 2009. 20 с.
4. Мосієвич Л.В. Вплив стереотипу на ранжування евфемізмів/дисевфемізмів в англійськомовному політичному дискурсі. *Вісник Харківського національного університету імені*
5. Панкратов В.Н. Манипуляции в общении и их нейтрализация : практическое руководство. Москва : Изд-во Института психотерапии, 2001. 208 с.
6. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса. Волгоград : АРИСТ, 2000. 368 с.
7. Януш О. Евфемизми і мовна естетика. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Філологічні науки*. Одеса, 2012. С. 32–35.
8. British national corpus. URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/>
9. Holder R. W. A Dictionary of Euphemisms: How not to say what you mean. Oxford : Oxford University Press, 2003. 501 p.
10. Lawrence J. Unmentionables and Other Euphemisms. London : Gentry Books, 1993. 84 p.
11. Washington Post. URL: <https://www.washingtonpost.com/>

REFERENCES

1. Arutyunova, N.D. (1990). Metafora. Lingvisticheskii entsiklopedicheskii slovar [Metaphor. Linguistic Encyclopedic Dictionary]. Moskva: Sovetskaya entsiklopediya [in Russian].
2. Lobetska, I.M. (2017). Osoblyvosti vzhivannia evfemizmiv v anhliiskii ta ukraïnskii movakh [Peculiarities of the use of euphemisms in English and Ukrainian languages]. *Stratehii mizhkulturnoi komunikatsii v movnii osviti suchasnoho VNZ* (pp. 163–167). Kyiv [in Ukrainian].
3. Maniutina, O.I. (2009). Leksyko-semantychni ta funktsionalni osoblyvosti evfemizmiv u suchasni anhliiskii movi (na material bulvarnoi zhinochoi prozy XX–XXI st.) [Lexical-semantic and functional features of euphemisms in the modern English language (on the material of tabloid women's prose of the XX–XXI centuries)]. Chernivtsi [in Ukrainian].
4. Mosiievych, L.V. (2015). Vplyv stereotypu na ranzhuvannia evfemizmiv / dysevfemizmiv v anhlo-movnomu politychnomu dyskursi [The influence of the stereotype on the ranking of euphemisms / dis-euphemisms in English-language political discourse] (Issue 81), (pp. 75–80). Kharkiv: *Visnyk KhNU im. V.I. Karazina* [in Ukrainian].
5. Pankratov, V.N. (2001). *Manipulyatsii v obshchenii i ikh neutralizatsiya : prakticheskoe rukovodstvo* [Manipulations in the community and their neutralization: a practical guide]. Moskva: Izd-vo Instituta Psikhoterapii [in Russian].
6. Sheigal, Ye.I. (2000). *Semiotika politicheskogo diskursa* [Semiotics of political discourse]. Volgograd: ARIST [in Russian].

7. Ianush, O. (2012). Evfemizmy i movna estetyka. [Euphemisms and language aesthetics] (pp. 32–35). Odesa: *Naukovyi visnyk mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu* [in Ukrainian].
8. British national corpus. Retrieved September 2, 2022, from <https://www.english-corpora.org/bnc/>
9. Holder, R. W. (2003). *A Dictionary of Euphemisms: How not to say what you mean*. Oxford: Oxford University Press.
10. Lawrence, J. (1993). *Unmentionables and Other Euphemisms*. London: Gentry Books.
11. Washington Post. Retrieved September 1, 2022, from <https://www.washingtonpost.com/>